

Boris Hurтта HAAMULINNAN

HERRA

Kirjoituksia
kauhu- ja
fantasia-
kirjallisuudesta

KUSTANTAMO
HELMIVYO

T. Pent-23

Haamulinnan herra

Boris Hurtta

Haamulinnan herra

Kirjoituksia kauhu-
ja fantasiakirjallisuudesta

Kustantamo Helmivyö
Turku 2023

Boris Hurtta: *Haamulinnan herra*

Toim. Juri Nummelin

ISBN 978-952-7469-32-3

Painopaikka: BoD – Books on Demand,

Norderstedt, Saksa

Sisällysluettelo

7 Juri Nummelin: *Lukijalle*

10 Harri Haarikko: *Haamulinnan herra Boris Hurtta*

Johdanto:

13 *Mars-tähden kävijät ja muita kirjoja*, Portti 3/2003 (kirjoitus alun perin pidetty Finnconin kunniavierasesitelmänä)

I: Historiankirjoitusta

41 *Näki kauhut kaikkialla: havaintoja vuosilta 1846–1999*, teoksessa Tuoretta verta. Kauhukirjoittajan opas. Toim. Marko Hautala, Anne Leinonen ja Mia Myllymäki. Suomen tietis- ja fantasiakirjoittajat 2018.

76 *Danse Macabre: Tulenkantajien kauhufantasiat*, Portti 2/2003

111 *Pakanahistoriallista ajanvietettä, ensimmäinen osa: Kivikauden poika kaikki temput ties*, Portti 1/2008

120 *Pakanahistoriallista ajanvietettä, toinen osa: Vainoivalkeita ja viikinkejä*, Portti 2/2008

128 *Pakanahistoriallista ajanvietettä, kolmas osa: Kupitaan lähteeltä Viipurin pamaukseen*, Portti 3/2008

135 *Pakanahistoriallista ajanvietettä, neljäs osa: Perma – Suomen heimon Atlantis*, Portti 4/2008

146 *Jälki-Sinuhet*, Portti 1/2012

II: Kirjailijoita

153 *Arvid Lydecken, satumaan suurlähettiläs*, Portti 4/2004

180 *Arvi Pohjanpää, liian lahjakas kirjailija?*, Portti 4/2007

184 *A. E. Ingman – ikimuistoinen mielikuvittelija*, teoksessa

Kotimaisia tieteis- ja fantasiakirjailijoita. Toim. Vesa Sisättö ja Toni Jerrman. BTJ 2006. (Alun perin julkaistu Portissa 2/1993.)

195 *Konrad Lehtimäki – voimamies*, Portti 1/2007

204 *Haamulinnan herra Eino Railo*, Portti 4/2009

212 *Lakeuden lukko Heikki Toppila*, Portti 1/2006

224 *Kosti Koskinen murtaa ajan kahleet*, Portti 2/2007

244 *Kapteeni Hell – mies joka tiesi*, Portti 4/2010

252 *Mister Kauhu on lähtenyt*, Portti 4/2006

III: Kaapparin lokikirjasta

259 *On meillä aarre verraton*, Portti 3/2007

266 *Kuvalehden kertomisto ja Kosti Koskinen*, Portti 3/2012

268 *Kalervo Reponen ja muita*, Portti 1/2005

273 *Tosikot ja veitikat*, Portti 4/2012

279 *Eläimellistä menoa*, Portti 3/2006

282 *Kaappari avomielisenä*, Portti 4/2004

285 *Vieraita miehiä tulee taloon*, Portti 4/2011

289 *“Umpimähkään”*: Osku Velhon kohtalon laulu, Portti 1/2009

294 *Unto Koskela Raumalta*, Portti 2/2005

298 *Kaappari antaa ja ottaa*, Portti 4/2009

301 *Meänkielen myrrysmies*, Portti 3/2009

305 *Erikoisia tuttavuuksia*, Portti 4/2007

308 *Bonk – mielikuvituksen Nokia ynnä muuta tietokirjallisuutta*, Portti 1/2011

313 *Mätäkuun juttua*, Portti 2/2012

315 *Makeata ja kipeätä*, Portti 3/2005

320 *Haggardista Golemiin*

Lukijalle

Haamulinnan herraan on koottu legendaarisen turkulaisen kirjailijan ja keräilijän Boris Hurtan suomalaista genrekirjallisuutta käsitteleviä artikkeleita Portti-lehdestä ja muista lähteistä. Jutuista suurin osa kuului Portissa julkaistuun sarjaan Kaapparin lokikirjasta. Poikkeuksen muodostavat Arvid Lydeckenin koskeva pitkä artikkeli, joka ilmestyi Portissa erillään Kaappari-sarjasta, sekä suomalaisen kauhukirjallisuuden traditiota käsittelevä teksti, joka julkaistiin kirjoitusoppaassa *Tuoretta verta*. Kirjan aloittava ”Mars-tähden kävijät” on Finnconissa vuonna 2003 pidetty kunniavierasesitelmä. Se kuvastaa hyvin Hurtan huumoria, mutta tarjoaa myös lähtökohtia tietynlaiselle divariarkeologille, josta Hurtan löydöt kumman kirjallisuuden alalla kumpusivat.

Tapaturmaisesti talvella 2021 kuolleen Hurtan tiedetään vähän ennen kuolemaansa suunnitelleen tietopuolisten tekstiensä kokoamista kirjaksi. Tarkkaa sisältöä hän ei kuitenkaan paljastanut kenellekään, joten katsoin parhaaksi ottaa mukaan kaikki tietämäni ja löytämäni Portti-lehden artikkelit. Pidemmät artikkelit ovat kirjan ensimmäisessä osassa, ja siinäkin olen järjestänyt tekstit niin, että laajempia ilmiöitä käsittelevät tekstit, kuten Tulenkantajien kauhukuvitelmia koskeva artikkeli, tulevat ensin omassa osiossaan, sitten osiossa kaksi tulevat yksittäisten tekijöiden tuotantoon pureutuvat kirjoitukset. Nämä taas on ase-

tettu kirjailijan tuotannon mukaan aikajärjestykseen. Kolmannen osion muodostavat epämuodollisemmat, lyhyemmät ja jopa pakinamaisemmat tekstit.

Hurtta tunnettiin omien vanhojen tekstiensä piintyneenä uudelleenkirjoittajana, mutta tässä projektissa niihin on koskettu vain vähän. Olen pyrkinyt poistamaan teksteistä lähinnä viittauksia alkuperäiseen julkaisukontekstiin eli Portti-lehteen. Olen poistanut viittauksia kuviin, joita juttujen ohessa tarjoiltiin runsain mitoin, väliin jopa sekavasti, mutta tekstit toimivat kyllä omillaankin (kuvia emme tähän kirjaan ottaneet mukaan). Joidenkin artikkelien yhteydessä olleita bibliografioita en ole tähän ottanut mukaan, sillä ne olivat usein Portin päätoimittajan, keräilijänäkin tunnetun Raimo Nikkosen käsialaa.

Jonkin verran olen tehnyt kielellisiä korjauksia, mutta hurttamaisuuksiin, pieniin silmäniskuihin tietävälle lukijalle tai vanhahtaviin sanoihin ja fraaseihin en ole puuttunut, vaikka ne jonkun mielestä ehkä voivat vähentää *Haa-mulinnan herran* tietokirjaluonnetta. Joissain tapauksissa olen keksinyt Hurtan nimettömäksi jääneeseen jutun otsikon.

Lisäksi olen lisäillyt teksteihin tietoa, jota Hurtalla ei ollut käytettävissään. Nämä lisäykset olen erottanut muusta tekstistä. Joissain tapauksissa Hurtan tekstit ovat tietyllä tapaa vanhentuneet – tällainen on esimerkiksi Kosti Koskista käsittelevä teksti, sillä hänen hämmästyttävä novellikokoelmansa *Ihmeellinen kuherruskuukausi* on Portin artikkelin jälkeen julkaistu uudestaan eikä ole niin tuntematon kuin Hurtan alkuperäisen tekstin kirjoittami-

sen aikaan. Tähän tekstiin olen lisännyt asiasta jälki-
kirjoituksen.

Kyse on joka tapauksessa kirjallisuushistoriasta, jollaista Suomessa on aina kirjoitettu liian vähän: asiantuntevaa ja hauskaa kuvailua ja analyysia populaarikirjallisuudesta. Se jo oli riittävä syy pelastaa Hurtan tekstit Portti-lehden sivuilta parempaan talteen. Samalla *Haamulinnan herra* jatkaa omaa projektiani, jonka tarkoitus on ollut osoittaa, että Suomessa on aina ollut omaa kauhukirjallisuutta.

Kiitos kuuluu ennen kaikkea Boriksen tyttärelle Tuuli Talviolle. Avusta ja inspiraatiosta kirjanteossa kiitos Tapani Baggelle, Harri Haarikolle, Jukka Halmeelle, Jari Heinospelä ja Shimo Suntilalle. Kiitos Timo Ronkaiselle, joka teki hienon kansikuvan!

Lukuiloa ja kaappausonnea antikvariaatteihin!

Turussa 31.5.2023

Juri Nummelin

Haamulinnan herra

Boris Hurta

Boris Hurta aloitti julkaistun kirjoittajan uransa Finnish Blues Society:n juurimusiikkiin erikoistuneen Blues News -lehden avustajana ja asiantuntijana. Tässä ominaisuudessa hän toimi soulin ja doo-wopin sanansaattajana. Kun kirjallinen harrastus rynni musiikin rinnalle ja vähän ohikin, hänen oli helppoa ja luonnollista siirtyä kirjoittamaan kirjallisuudesta. Boris piti Tampereen Science Fiction Seuran Portti-lehteä Suomen sf/f-lehdistä kirjallisimpana. Portissa hän julkaisi valtaosan novelleistaan, artikkeleistaan ja kirjallisuuskritiikeistään. Boris nimesi Tampereen Science Fiction Seuran Portti Kirjat -sarjassa ilmestyneen *Valdemarin kirjan* päätyökseen. Hän oli Portti-lehden kasvatti. Portin pitkäaikaisen toimittajan Raimo Nikkosen visuaalinen tyyli miellytti Borista. Boriksella itsellään ei ollut halua, osaamista eikä tekniikkaa kuvien käsittelyyn, mutta Nikkoselta löytyi näitä kaikkia yllin kyllin. Hurtan artikkelit ilmestyivät informatiivisesti ja runsaasti kuvitettuina.

Kirjoista kirjoittaminen ruokki Boriksen bibliomaanista kirjojen keräilyharrastusta ja päinvastoin. Niistä kirjoista hän kirjoitti, joista hän piti ja joita hän luki. Kun selaa Boris Hurtan lukupäiväkirjoja, löytää kausia, jolloin hän ei muuta lukenutkaan kuin vanhoja poikien seikkailukir-

joja. Ne muodostivat ikääntyvän Boriksen rakkaimman sektorin.

Pitää kuitenkin muistaa, että Boris oli laajasti lukenut. Hän kertoi itsellään olleen 1970–1980-lukujen vaihteessa hippikauden, jolloin hän sivisti itseään maailmankirjallisuudella ja -kirjailijoilla. Hän tunsikin laajasti kotimaista kirjallisuutta ja lyriikkaa. Ylimalkaan hän luki paljon. Toisaalta Boris oli hyvin genretietoinen ja -uskollinen. Hän piti itseään kauhu- ja seikkailukirjailijana, joten näitä kirjallisuuden lajeja hänen artikkelinsa pääasiassa käsittelevät. Boris ei lukenut asia-artikkeleitaan ääneen, kuten hän mielellään luki proosaansa. Hän kirjoitti ne tykönään ja neuvotteli niistä tietääkseni vain Raimo Nikkosen kanssa. Hän harkitsi itse artikkeliansa uudelleenjulkaisua. Niiden julkaiseminen jäi – samoin kuin hänen romaaniensakin – luultavasti siitä syystä, että hänellä ei ollut energiaa niiden läpikäymiseen. Hän ei halunnut julkaista mitään uudelleen siinä muodossa kuin ne olivat ensin ilmestyneet. Romaaneja olisi pitänyt lyhentää ja osin kirjoittaa uudestaan, ja kaikelle olisi pitänyt tehdä kielellinen tarkistus. Boris myönsi tällaisen korjaamisen tarpeen itse. Nyt näiden artikkelien osalta tuon työn on tehnyt Juri Nummelin.

Tieteiskirjallisuudesta Hurtta ei välittänyt. Hän oli hippikaudellaan hankkinut ja lukenut alan klassikot, mutta kovin vakavasti hän ei sciifiin suhtautunut, mikä käy ilmi hänen harvalukuisista science fictioniksi laskettavista novelleistaan. Science fiction ei juhli myöskään hänen artikkeleissaan. Boriksen kiinnostuksen kohteet laajenivat kuin aaltoreenkaat vedessä. Hän oli pitkään ollut kiinnostunut ensisijaisesti Olavi Paavolaisesta, sitten Mika Waltarista

ja Tulenkantajat-liikkeestä ja lopulta hän keräsi ja tutki myös kaikkia Tulenkantajien aikalaisia. Pitkääikäisiä Boriksen suosikkikirjailijoita – jotka kaikki saivat aikanaan oman perinpohjaisen esittelynsä – olivat muun muassa Henry Rider Haggard ja Alfred Emil Ingman. Kuningas Salomon kaivokset oli keräilijälle tärkeä. Tuosta monesti suomennetusta ja useina laitoksina julkaistusta kirjasta Boris osti kaikki löytämänsä versiot. Kerran hän löysi Tyrvään Kirjakaupan kirjakellarista Suursalon Hallin ja Kahden taalarin rahan isokokoiset ensipainokset kustantajan vanhojen poistokirjojen joukosta. Toki hänellä jo kirjojen uudemmat laitokset oli. Boriksen naamataulusta näki että löydöt olivat mieluisia.

Toisissa yhteyksissä hän olisi yhtä hyvin voinut kirjoittaa Mauri Sariolasta, Georges Simenonista tai John le Carrésta. Vuosien mittaan Boris oli kerännyt käsikirjastonsa valmiiksi ja tärkeimmät alan kirjasarjat täyteen. Artikkeleitaan varten hänen ei juurikaan enää tarvinnut etsiä ja ostaa kirjoja – kivijalka-antikvariaatitkin, joita Boris yksinomaan suosi, olivat katoamassa kuin ilmaiset parkkipaikat. Hänen ei tarvinnut kuin ojentaa kätensä ja poimia hyllystään tarvitsemansa. Kirpputoreja, kirjamessujen antikvariaattiosastoja, antikvaarisia tapahtumia ja Vanhan kirjallisuuden päivien pöytiä hän edelleen mielellään kiersi. ”Kosti Koskista”, unohdettua kotimaista alan kirjailijaa, Boris jatkuvasti etsi ja lopulta hänet löysi. Siinä mielessä Boris Hurtan työ tuli valmiiksi.

Turussa 2023

Harri Haarikko

Johdanto: **Mars-tähden kävijät ja muita kirjoja**

Kerromme hiukan kirja-antikvariaateista, noista viimeisistä oikeista kirjakaupoista. Niistä tiedämme vähintään 100 000 euron verran. Joka vuosi opettelemme lisää tuollaiset kolme-, neljä-, viisituhatta euroa. Vaiko enemmän? Emme ole uskaltaneet pitää kirjaa. Hahmottelemme minäkalainen olisi ihanteellinen antikvariaatti. Todellinen keräilijän paratiisi. Sellainen joita ei löydy tässä maassa kuin yksi eikä sekään ole olemassa fyysisessä muodossaan.

Älkää tunkeutuko meidän illusiooniimme. Luokaa omanne. Tässä antikvariaatissa ei myydä videoita eikä supersankarisarjakuvia peleistä ja rompuista puhumattaakaan. Hyvä että niitäkin jostain saa, mutta tähän unelmaan ne eivät kuulu. Kerätkää meidän puolestamme muovikelmuun pakattuja jenkkisarjakuvia. Muistakaa kuitenkin, että keräilytavara, jota jo ilmestyessään väitetään keräilytavaraksi, ei ole oikeaa keräilytavaraa. Fikset keräävät asioita, jotka eivät vielä tai enää ole muodissa. Saatte kerätä vaikka vastahakoisten koululaisten 60-luvulla prässämiä kasveja ja kuvitella, että antikvaareja kiertämällä voitte hankkia loistavan kokoelman kahdeksan, jopa kymmenen harvinaisuuspisteen kasveja. Totta on, että ammuin antikvariaatit kävivät vilkasta kauppaa herbaarioilla. Ja

olemmepa vielä aivan äskettäin nähneet niissä sellaisia, mutta että harvinaisuuksia. Älkää viitsikö.

Meidän antikvariaattimme pitäjä voisi olla kärttyinen kirjatoukka V. Valdemar Rydberg tai hänen toistaitoinen, mutta kuuliainen oppipoikansa ikuinen fil. yo. Nisse Hermelin. Tämä antikvariaatti voisi olla televisiosarjan Kivi ja Kilpi sikäli kuin vanha Holsti jaksaa pitää sitä pystyssä. Siihen kirjakauppabisneksestä pois potkittuun ekonomin planttuun emme usko, vaikka hän oppirahoja maksettuaan olikin nöyrää poikaa. On myös olemassa oikeita, kaiken ihailun ansaitsevia antikvariaatteja ja niiden pitäjiä. Ja toisia, jotka käyvät esimerkistä pahassa. Nimiä vältämme lausumasta, etteivät ylpisty tai pahastu.

Mutta asiaan. Antikvariaatin tulee sijaita vanhassa, suurrehkossa kaupungissa. Niin vanhoja emme ole, että tarkoittaisimme Tiurinlinnaa. Edes Viipuri ja Käkisalmi eivät tule kysymykseen. Nuorin vanhoista kaupungeista on 1905 perustettu Lahti. Miksei nyt joku entinen kauppala-kin kävisi, kunhan on paisunut tarpeeksi isoksi ja kaupunkimaiseksi. Niillä paikkakunnilla ei ole mitään virkaa, joista muukalainen ei voi heti nähdä, onko saapunut keskustaan ja onko tällä epäkaupungilla ylipäättään keskustaa.

Antikvariaatin tulee sijaita kävelymatkan päässä rautatie- ja linja-autoasemasta. Sen tulee löytyä kivitalokorttelista. Ympärillä pitää olla kivitalokortteleita. Jostain pikkottaa puisto, jossa on ryhmyisiä lehmuksia ja tammia, jotka odottavat ukonilmaa voidakseen rojahtaa väärin pysäköityjen urheiluautojen ja remuisan terassikansan päälle. Olemme sulkeneet näin kaikki suuretkin lähiöt pois laskuista. Ja kukapa niitä jää kaipaamaan. Varissuo, Hervan-

ta, ja anteeks vaan, Vantaa ja Espoo ovat niin uusia ja sivistykseltään ja perinteiltään ohkaisia ihmiskasautumia, että niiden antikvariaatit ovat muualta tuotavien myyntiartikkelien varassa. Uttera kauppias toki saa aikaan ihmettä pakettiauton kanssa, mutta ei kannettu vesi loputomiin kaivossa pysy.

Kokonsakin puolesta edellä mainittu Lahti täyttää vaatimukset. Kohtalainen väestöpohja takaa, että tavara vaihtuu ja liike kukoistaa. Niin myös Turku, Tampere, Jyväskylä, Lappeenranta, Joensuu, Oulu ja Pori. Alarajoilla keikkuvat esimerkiksi Kotka ja Rauma. Helsinki olisi muutoin ylivertainen, mutta vastaan tulee jo liian suuri asiakaskunta, mikä laskee sen muiden tasolle. Huokeasti miljoona ihmistä asuu poikkeamisetaisyydellä ja toinen mokoma käy kaupungissa vähintään yhtä taajaan kuin itsekin käymme. Vaikka mitä inhaa kummajaista mahtuu siihen sakkiiin. Semmoisia jotka himoitsevat samoja kirjoja kuin mekin.

Olemme tavanneet erinomaisia antikvariaatteja pienillä ja nuorilla paikkakunnilla kuten Hanko, Paimio, Seinäjoki, Kouvola, Uusikaupunki ja jopa Joutsa, mutta ei niistä ihanteeksi. Toisaalta taas Huittinen, Raisio ja Loimaa ovat surullisen kuuluisia kehnosta tilanteestaan. Yhden hyvän liikkeen kaatuminen johtaa siihen, että parasta kasatia edustava pikkukaupunki suistuu alimpaan.

Näin kävi Valkeakoskella, Uudessakaupungissa ja Tammissaarella. Ainoa syy poiketa Ukiin on nykyisin Bonkmuseo. Tammissaarella oli sata vuotta vaikuttanut perinteinen kirjakauppa kauppakadun uljaimmassa talossa, mutta eipä enää. Sen kellarissa oli mitä monipuolisin an-

tikvariaattiosasto, rinnan Kalla Kårar -kauhupokkareita, Bertel Gripenbergin runoja ja myös suomen-, englannin- ja ranskankielistä kirjallisuutta, kaikki suloisessa sekamelskassa. Ei pelkkää ylijäämää vaan kuolinpesien kirjastoja ex libriksineen. Sieltä teki aina löytöjä ja niin höveliksi heittäydyimme, että asioimme ruotsiksi, vaikka olisimme ostaneet vielä yhden Pekka Virtasen *Katajanuken* neljänneksi varakappaleeksi.

Loimaa taas... Sehän tunnetaan ja tiedetään ja kaukaa kierretään. Pari vuotta sitten kirjan- ja oluenhimoinen ystävämme maisteri Kärpänen intoili, että nyt oli Loimaalle perustettu pienpanimo-antikvariaatti. Emme olleet uskoaksemme, mutta hän vakuutti itsensä Keppana-miehen siitä puhuneen. Tuo maltainen supersankari on olutkulttuurin ja kirjallisuuden tuntija, monen kirjailijan teoksissa vilahnut cameo-henkilö, itsekin kirjoja toimittanut ja kirjoittanut journalisti ja suomalaisen sci-fi-harrastuksen pioneeri. Jospa sittenkin. Meikäläiset eivät parempaa syytä kaipaa ja yhtenä kevätaamuna nousimme Kärpäsen ja parin muun alan miehen kanssa junaan. Pian oli Loimaan keskusta kammattu, mutta ei antikvariaattia.

Taksimiehet kaiken tietävät ja myhailivät, ettei Loimaalla mokomaa. Mutta kas vain, kun sattuu olemaan aprillipäivä, heh-heh. Kärpänen vannoi ääni väristen, ettei juk-saa. Tehtiin kaukopartiomatka teollisuusalueelle. Ei löytynyt panimo-antikvariaattia, mutta muita kummallisia firmoja, joista mieleenpainuvin oli "Loimaan Leka ja Lommo". Pubissa kun surtiin hukkareissua, ilkkui jukeboksi meitä "Tää on liian suuri city, tääl ei käynyt niin kuin piti". Ja silti oli joka äijään tarttunut päivän mittaan kymmen-

Aavelaivoja, helvetinkoiria, hulluja tohtoreita,
kaulojen katkomista, unohdettuja divareita...
kaikkea tätä löytyy **Haamulinnan herrasta!**

Haamulinnan herra on kunnianosoitus turkulaisen kauhukirjailijan ja keräilijän Boris Hurtan työlle. Kirjaan on koottu Hurtan **Portti**-lehteen kirjoittamat artikkelit ja kolumnit suomalaisesta kauhu- ja fantasiakirjallisuudesta. Teksteissä Hurtta käsittelee Tulenkantajien runoutta, suomalaista paleofiktiota, **Sinuhe**-jäljitelmiä, Arvi Pohjanpään ja Heikki Toppilan kaltaisia synkeitä kirjailijoita ja ennen kaikkea bibliofilisia harvinaisuuksia.

Haamulinnan herra tarjoaa paljon tietoa unohdetusta suomalaisesta kirjallisuudesta, mutta myös uusia näkökulmia tuttuihin tekijöihin, kuten Mika Waltariin.

Teoksen on toimittanut Juri Nummelin, ja Hurtan pitkäaikainen keräilijäystävä Harri Haarikko on kirjoittanut siihen alkusanat.

ISBN 978-952-7469-32-3

9 789527 469323

Kansi: Timo Ronkainen